

UDK 272-722.53:316.42-044.372
272-722.53:272-722.7
272-732.2Franciscus, papa
<https://doi.org/10.53745/bs.93.3.2>
Primljeno: 3. 5. 2023.
Prihvaćeno: 1. 6. 2023.
Pregledni rad

VAŽNOST SUOSJEĆANJA I SUOSJEĆAJNE LJUBAVI U DJELOVANJU SVEĆENIKA U VREMENIMA KRIZE

Josip BOŠNJAKOVIĆ

Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Petra Preradovića 17, p. p. 54, 31 400 Đakovo
Hrvatsko katoličko sveučilište
Ilica 242, 10 000 Zagreb
jobosnjakovic@gmail.com

Sažetak

U članku se prikazuju definicije i značenje *suosjećanja* i *suosjećajne ljubavi*, ističu se karakteristike jedne i druge, te se povezuje sa životom svećenika. Suosjećanje je prije svega okrenuto razumijevanju situacije osobe koja pati i spremnosti ublažavanja patnje, dok suosjećajna ljubav uključuje i pružanje podrške osobi kako bi povećala kvalitetu vlastita života i kako bi ostvarila svoje moguće potencijale. Shematski su prikazani modeli suosjećajne ljubavi i svećeničke suosjećajne ljubavi. Povezujući je sa suosjećanjem, opisuje se i uloga svećenika kao sluge voditelja kojem u vođenju zajednica napose pomaže kvaliteta suosjećanja, koja ima svoj prvi korak u sposobnosti slušanja drugih, napose onih koji prolaze kroz neki oblik patnja i trpljenja u svom životu. Na tragu promišljanja pape Franje i analize njegova suosjećajnog vodstva navedeni su prioritetni načini svećeničkog djelovanja u vremenima krize. Trajna usmjerenost drugima, napose kada se nalaze u patnji, može dovesti i do zamora suosjećanjem te se u zadnjem dijelu rada objašnjava model otpornosti u zamoru suosjećanjem, zaključujući pak rad idejama o prevenciji zamora suosjećanjem i nekim praktičnim smjernicama za osposobljavanje svećenika prema suosjećajnom djelovanju.

Ključne riječi: suosjećanje, suosjećajna ljubav, otpornost, zamor suosjećanjem, sluga voditelj.

Uvod

Život i pastoralno djelovanje svećenika usmjereno je na različite životne situacije pojedinaca, parova, obitelji, zajednice, župe, nad/biskupije, kolega, na susrete s osobama koje rade u civilnom sektoru, ali i u crkvenom. U izazovnim

vremenima, u kojima se snažno naglašava važnost otpornosti, i svećenik je onaj kojem postizanje otpornosti povećava kvalitetu života. S obzirom na upućenost svećenika na ljude koji se nalaze u teškim životnim situacijama, važna kvaliteta svećenikova djelovanja jest suosjećanje i suosjećajna ljubav, obje kvalitete koje povećavaju kvalitetu života onoga koji suosjeća i suosjećajno ljubi kao i one koji participiraju na suosjećanju i suosjećajnoj ljubavi,¹ kako na biološkoj tako i na psihološkoj te duhovnoj razini. Osim toga svećenik je često u ulozi voditelja zajednice te stoga želimo promatrati i njegovu ulogu suosjećajnog slugu voditelja, pojma koji se vrlo smisljeno integrira u nasljedovanju slugu Isusa Krista.

Prema nekim autorima svaki četvrti Amerikanac traži od svećenika podršku za mentalno zdravlje, što govori i o opterećenosti svećenika u pružanju psihološke podrške ljudima s psihičkim poteškoćama.² Svjesni smo kako se i u hrvatskom kontekstu velik broj vjernika obraća svećenicima upravo u kriznim situacijama, tražeći pomoć, kako materijalnu tako i socijalnu te duhovnu pa se u takvim situacijama svećenik nerijetko nalazi pred izazovima za koje nije uvijek pripremljen, uzevši u obzir teološku izobrazbu i formaciju u bogosloviji. Stoga je razumljivo kako se svećenici nastoje prilagoditi situacijama s kojima se suočavaju, tražeći podršku i pomoć ponajviše preko osobnih kontakata, poznanstava, pohađanja seminara ili radionica, ili pak preko susreta trajne formacije, gdje bi, smatramo, bilo korisno imati učestalije teme koje se odnose na duhovno, psihološko i društveno osnaživanje vjernika. U daljnjim promišljanjima ovog članka usmjeravamo se na suosjećanje, suosjećajnog slugu voditelja, suosjećajnu ljubav, otpornost u zamoru suosjećanjem, te slugu voditelja suosjećane ljubavi, ističući upravo te čimbenike kao važne kvalitete za osobni život svećenika, ali za njegov život u zajednici, razumijevajući ulogu svećenika kao voditelja ili slugu zajednice koji je prije svega pozvan i samog sebe ljubiti kao što je pozvan ljubiti druge.

1. Suosjećanje i suosjećajna ljubav

Suosjećanje je sposobnost osobe razumijevati situacije drugih osoba koje pate i spremnost ublažiti im patnju, dok suosjećajna ljubav uključuje i pružanje po-

¹ Usp. Olga M. KLIMECKI – Susanne LEIBERG – Matthieu RICARD – Tania SINGER, Differential pattern of functional brain plasticity after compassion and empathy training, u: *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 9 (2013.) 6, 873–879.

² Usp. Jodi JACOBSON – Anna ROTSHILD – Fatima MIRZA – Moniqua SHAPIRO, Risk for Burnout and Compassion Fatigue and Potential for Compassion Satisfaction Among Clergy. Implications for Social Work and Religious Organizations, u: *Journal of Social Service Research*, 39 (2013.) 4, 455–468.

drške osobi kako bi povećala kvalitetu vlastita života te ostvarila svoje moguće potencijale. U daljnjim promišljanjima o crtane su karakteristike suosjećanja i suosjećajne ljubavi, pri čemu donosimo model suosjećajne ljubavi kao i model svećeničke suosjećajne ljubavi, prikazujući ih također shematskim prikazom.

1.1. Suosjećanje

Lazarus³ definira suosjećanje kao ganuće zbog patnje druge osobe i rađanje želje da joj se pomogne. Razvijanje društvenih (socijalnih) osjećaja kao što je suosjećanje ključno je za uspješno međuljudsko odnošenje kao i za održavanje mentalnog i fizičkog zdravlja, napose kada se suočavamo s teškim životnim situacijama.⁴ Odnositi se prema sebi ili drugima suosjećajući promiče blagostanje i povećava mentalno zdravlje.⁵ Gilbert⁶ te Neff i Germer⁷ ističu kako suosjećanje ublažava reaktivnost na stres te da je središnji proces u oporavku od psihopatologije. Armstrong⁸ ističe da je suosjećanje svojstveno ljudskom biću, odnosno da je to ostvarenje čovječnosti, utoliko što nas poziva staviti naš ego sa strane, otvarajući se drugima na empatijski način, pri čemu čovjek postaje sposoban nadići samog sebe. Iako se vrijednost suosjećanja očitovala daleko u prošlosti, ipak se ona kao pojam nije proučavala kada se govori o liderstvu, odnosno vodstvu. Brinuti se o drugima, onima najsposobnijima kao i onima manje sposobnima, jest stijena na kojoj se može graditi dobro društvo.⁹

Suosjećanje je ljudsko emocionalno i kognitivno iskustvo koje se ne događa izoliranom pojedincu, nego je to odgovor prema drugom osjećajnom bi-

³ Usp. Richard S. LAZARUS, *Emotion and adaptation*, New York, 1991.

⁴ Usp. Olga M. KLIMECKI – Susanne LEIBERG – Matthieu RICARD – Tania SINGER, Differential pattern of functional brain plasticity after compassion and empathy training, u: *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 9 (2014.) 6, 873–879.

⁵ Usp. Brandon J. COSLEY – Shannon K. McCOY – Laura R. SASLOW – Elissa S. EPEL, Is compassion for others stress buffering? Consequences of compassion and social support for physiological reactivity to stress, u: *Journal of Experimental Social Psychology*, 46 (2010.) 5, 816–823; Christina FELDMAN – Willem KUYKEN, Compassion in the landscape of suffering, u: *Contemporary Buddhism*, 12 (2011.) 1, 143–155; Angus MACBETH – Andrew GUMLEY, Exploring compassion. A meta-analysis of the association between self-compassion and psychopathology, u: *Clinical Psychology Review*, 32 (2012.) 6, 545–552.

⁶ Usp. Paul GILBERT, Compassion and cruelty. A biopsychosocial approach, u: Paul GILBERT (ur.), *Compassion. Conceptualisations, research and use in psychotherapy*, London, 2005.

⁷ Usp. Kristin D. NEFF – Christopher K. GERME, A Pilot Study and Randomized Controlled Trial of the Mindful Self-Compassion Program, u: *Journal of Clinical Psychology*, 69 (2012.) 1, 28–44.

⁸ Usp. Karen ARMSTRONG, *Twelve Steps to a Compassionate Life*, New York, 2010.

⁹ Usp. Robert K. GREENLAF, *Servant-leadership: A Journey into the Nature of Legitimate Power and Greatness*, New York, 2002.

ću. To je proces vanjskog i unutarnjeg preusmjerenja koje čini osjetljivim naš osjećaj individualnosti upućujući ga na stvaranje osjećajnog odnosa s boli i potrebama drugih ljudi.¹⁰ Ono što razlikuje suosjećanje od empatije je to da osobe koje suosjećaju bivaju motivirane nešto učiniti s obzirom na ono što razumijevaju i osjećaju kada vide druge osobe u njihovim patnjama i potrebama.¹¹ Tomu valja dodati i promišljanje Halla,¹² koji je istaknuo da je osoba koja suosjeća sposobna razlučivati i uvidjeti ponad onoga što se prividno otkriva, spoznavajući pravu stvarnost. Razlučujući, pak, osoba postaje motivirana djelovati sa sasvim specifičnim ciljem, naime povećati radost i smanjiti patnju drugih. Suosjećanje nas poziva ići prema osobama koje trpe, ući u mjesto boli, dijeliti slomljenost, strah, zbunjenost, tjeskobu. Suosjećanje nas izaziva vikati s onima koji su u bijedi, tugovati s onima koji su osamljeni, plakati s onima koji su u suzama.¹³ Suosjećanje nas poziva neumorno raditi na ublažavanju patnje naših bližnjih, detronizirati sebe iz središta našeg svijeta i postaviti druge na to mjesto te častiti nepovredivu svetost svakog pojedinog ljudskog bića, odnoseći se prema svima, bez iznimke, pravedno, pravično i s poštovanjem.¹⁴ Suosjećanje je, dakle, suočavanje s patnjom, a i svaki lider prije ili kasnije će se suočiti s patnjom u svom životu.

Apatija je suprotnost suosjećanju; to je određen oblik nesposobnosti patiti. Apatija je društveno stanje u kojem su ljudi toliko zaokupljeni ciljem izbjegavanja patnje sve do toga kada postane cilj izbjegavati međuljudske odnose i kontakt s drugima.¹⁵ No, patnja i trpljenje sastavni su dio života te možemo reći, na tragu mišljenja Viktora E. Frankla,¹⁶ ukoliko postoji smisao u životu, tada patnja i trpljenje imaju svoj smisao. Valja spomenuti kako trpljenje i patnja nisu istoznačnice za bol. Netko može u životu podnositi bol, a pritom ne trpjeti, kao što je npr. kada majka rađa dijete, trenutak koji može biti iznimno bolan, ali i trenutak velike radosti. Trpljenje se ne odnosi samo na bolesti, bolove i teškoće s kojima se možemo i trebamo nositi. Ono uključuje krize i prijetnje

¹⁰ Usp. Anne HARRINGTON, *A science of compassion or a compassionate science? What do we expect from a cross-cultural dialogue with Buddhism?* u: Richard J. DAVIDSON – Anne HARRINGTON (ur.), *Visions of Compassion. Western Scientists and Tibetan Buddhists Examine Human Nature*, Oxford, 2002.

¹¹ Usp. David BOYATZIS – Annie MCKEE, *Resonant Leadership*, Boston, 2002.

¹² Usp. Stephen S. HALL, *Wisdom. From Philosophy to Neuroscience*, New York, 2010.

¹³ Usp. Henry J. M. NOUWEN – Donald P. McNELL – Douglas A. MORRISON, *A Compassion. A Reflection on the Christian Life*, New York, 1989.

¹⁴ Usp. Karen ARMSTRONG, *Twelve Steps to a Compassionate Life*, New York, 2010.

¹⁵ Usp. Dorothee SOELLE, *Suffering*, Philadelphia, 1975.

¹⁶ Usp. Viktor E. FRANKL, *The Will to Meaning. Foundations and Applications of Logotherapy*, New York, 1988.

koje predstavljaju degradacija ili otuđenje našeg bića,¹⁷ kao što je to npr. egoističan stil života. Ključna značajka patnje jest da je ona svojstvena cijeloj osobi te nije fenomen koji se odnosi na dio osobe. To je temeljna razlika između boli i patnje. Bol je često uzrok patnje i trpljenja, iako postoje i mnogi drugi uzroci patnje, npr. kada nas boli ruka ili noga, osjećamo bol u tim dijelovima tijela, no kada patimo, a to pogađa cijelu osobu. Upravo suosjećanje može pridonijeti značajnoj promjeni života ljudi.

1.2. Suosjećajan sluga voditelj (*servant leader*)

Uzimajući u obzir svećenike i kao voditelje različitih zajednica vjernika, od župnih, nadžupnih, biskupijskih i nadbiskupijskih, udruga, pokreta, želimo istaknuti važnost suosjećajnog sluge voditelja,¹⁸ pri čemu je o slugi voditelju u civilnom sektoru prvi progovorio Greenlaf, dok o suosjećajnom slugi voditelju govori Davenport. Sluga voditelj, prema Greenlafu,¹⁹ pripada klasi onih pravaca vođenja (*leadership*) u kojem je lider sposoban suočavati se s dramatičnim i dubokim promjenama pojedinaca, organizacija, kao i društva u kojem živi. Sluga voditelj je osoba koja je duboko ganuta problemima koje vidi u svijetu do te mjere da bi se, ako ne bi ništa poduzimao, to moglo negativno odraziti i na njegov osobni integritet.²⁰ Greenlaf²¹ je istaknuo kako je najbolji test, a ujedno zahtjevan u izvedbi, vidjeti rastu li oni kojima služim kao osobe. Odnosno, dok im se služi, postaju li oni zdraviji, mudriji, slobodniji, samostalniji, i sami sve više sposobniji za služenje? Koji je učinak takva postupanja na najmanje privilegirane u društvu, osobe koje se kreću i tábore na periferijama našeg društva? Hoće li i oni doživjeti kakvu dobrobit ili u najmanju ruku neće biti dodatno oštećeni? Stoga je suosjećajan sluga voditelj onaj koji ne samo empatijski razumijeva druge, napose u njihovim patnjama, nego traži nužne i potrebite načine djelovanja kako bi uklonio razloge patnje i ujedno olakšao patnju trpećim osobama.

¹⁷ Usp. Stan VAN HOOFT, The meaning of suffering, u: *The Hastings Center Report*, 28 (1998.) 5, 13–19.

¹⁸ Usp. B. DAVENPORT, Compassioin, suffering and servatn-leadership. Combining compassion and servant-leadership to respong to suffering, u: *Leadership*, 11 (2015.) 3, 300–3015.

¹⁹ Usp. Robert K. GREENLEAF, *Servant-leader within. A Transformative Path*, New York, 2003.

²⁰ Vidjet ćemo poslije u modelu suosjećajne ljubavi kako se suosjećanje odražava posljedično i na osobu koja suosjeća, što uzimaju u obzir i neuroznanstvena istraživanja.

²¹ Usp. Robert K. GREENLAF, *Servant-leadership. A Journey into the Nature of Legitimate Power and Greatness*, 21-146.

O pojmu *sluga voditelj* (*servant leadership*) prvi je govorio Greenleaf²² kako bi označio ponašanje motivirano nakanom služenja drugima sa svrhom da bi sljedbenici bili osnaženi, odgovorniji, zdraviji, mudriji i samostalniji. Vodstvo sluge voditelja povezano je s dubokom brigom za druge, za one koji su izvan vlastita sigurnog kruga života, te je u tome smislu vodstvo sluge voditelja prije svega usmjereno na druge, tako je i suosjećanje stav, motivacija i želja pomoći drugima u njihovim životnim situacijama. Voditelje (lidere) koji žele spojiti motivaciju da se druge vodi zajedno s potrebom služiti drugima označava se pojmom *sluga voditelj*. Sluge voditelji su oni kojima je prije svega stalo do dobrobiti onih osoba kojima su poslani, a Spears²³ je naveo deset karakteristika sluga lidera pri čemu se dalekovidnost, konceptualizacija, svjesnost i uvjerljivost odnose na *voditelja* (lidera) dok su karakteristike *sluga* slušanje, empatija, iscjeljenje, upravljanje, predanost rastu ljudi i izgradnja zajednice.²⁴ Suosjećajnog slugu voditelja, pak, prije svega karakterizira sposobnost ublažavati patnju drugih. Budući da su patnja i trpljenje sastavan dio ljudskog života i da se u njima može pronaći smisao, sluga voditelj pozvan je razumijevati patnju, odnosno trpljenje, napose kada je suosjećanje mogući odgovor na patnju, radeći pritom i na povećanju smisla života onoga koji trpi.

Davenport,²⁵ na temelju promišljanja Dorothee Soelle²⁶ o patnji, predlaže tri faze pružanja podrške suosjećajnog sluga voditelja. U prvoj fazi nadvladavanja patnje ona osoba koja je pogođena nepodnošljivom patnjom osjeća se gotovo bespomoćna, nemoćna govoriti, misliti i djelovati. Osjeća kao da je situacija kontrolira, a bolni jauci tek su nalik neartikuliranom krikui boli. Uloga suosjećajnog sluga voditelja bi bila pronaći riječi kako bi osoba mogla uopće izgovoriti i izraziti ono kroz što prolazi. U drugoj fazi nadvladavanja patnje uloga suosjećajnog sluga voditelja bila bi pomoći osobi pronalaziti riječ koje će opisati i prenijeti što točnije značenje onoga kroz što osoba prolazi. Jezik patnje je jedinstven za svaku osobu jer je i patnja jedinstvena, snažno osobno

²² Usp. Robert K. GREENLEAF, *The power of servant-leadership*, San Francisco, 1998.; Dirk VAN DIERENDONCK, *Servant Leadership. A Review and Synthesis*, u: *Journal of Management*, 37 (2010.) 4, 1228–1261.

²³ Usp. Larry C. SPEARS, *Introduction. Tracing the growing impact of servant-leadership*, u: Larry C. SPEARS (ur.), *Insights on Leadership. Service, Stewardship, Spirit, and Servant-leadership*, New York, 1997.

²⁴ Usp. Kae REYNOLDS, *Servant-leadership as gender-integrative leadership. Paving a path for more gender integrative organizations through leadership education*, u: *Journal of Leadership Education*, 10 (2011.) 2, 155–171.

²⁵ Usp. B. DAVENPORT, *Compassion, suffering and servant-leadership. Combining compassion and servant-leadership to respond to suffering*, 300–315.

²⁶ Usp. Dorothee SOELLE, *Suffering*, 61–87.

iskustvo te je stoga i govor u patnji iznimno osobno oblikovan. Jednom kada je osoba pronašla jezik kojim izraziti ono što prolazi, tada postaje moguće pronaći i prikladan odgovor na patnju, što je treća faza nadvladavanja patnje. I ovdje je uloga suosjećajnog sluga voditelja pomoći osobi stvarati stav prema patnji, stav koji će omogućiti toj osobi djelovanje iz nutarnje slobode kako bi se osnažila, ne samo u nečem konkretnom nego i u svom bitku. Suosjećanje je proces koji se događa unutar osobe, u utrobi osobe.²⁷ Prema Greenleafu, sluga voditelj vidi svaki problem u svijetu kao onaj koji je »ovdje«, tj. unutar njega sebe, ne negdje drugdje. Ako neka pogreška u svijetu treba biti ispravljena, za slugu voditelja proces promjene počinje ovdje, u njemu, ne negdje drugdje.²⁸ Prvi korak u razvijanju suosjećanja jest slušanje. Tako ona osoba koja želi postati sluga voditelj može postati po naravi sluga kroz dugoročno zahtjevnu disciplinu slušanja, disciplinu dovoljno razvijenu tako da će prvi odgovor na svaki problem biti slušanje. Slušanje osnažuje one osobe koje žele govoriti,²⁹ jer duša govori samo usred tihih i smirenih, pozivajućih i povjerljivih okolnosti,³⁰ i to pred uhom koje zna slušati.³¹ No, i prije nego što je osoba sposobna slušati druge, pozvana je i samu sebe poznavati i osluškivati srcem koje zna slušati, srcem koje se neće mrziti i osuđivati, nego razumijevati, hrabriti, osnaživati. Zlatno pravilo vrijedi i ovdje: *Ljubi bližnjega svoga kao sebe samoga* (Mk 12,31).

1.3. Suosjećajna ljubav

Termin *suosjećajna ljubav* pojavljuje se prvi put na susretu Svjetske zdravstvene organizacije, pri čemu su znanstvenici i stručnjaci iz različitih znanstvenih područja kao i svjetskih religija tražili najprikladniju riječ kako bi pokrenuli

²⁷ Ne ulazeći dublje u značenje riječi *rehem*, ovdje samo naznačujemo kako upravo za govor o milosrđu Stari zavjet koristi također i izraz *rahamim*. Taj pojam dolazi od hebrejskog izraza *rehem*, što znači *majčina utroba*, ali označava i općenito ljudsku utrobu, koja je u Starom zavjetu i u Novom zavjetu smatrana sjedištem osjećaja. Imenica *rahamim* označava i osjećaj smilovanja, a izvorno i mjesto iz kojeg dolazi taj osjećaj. Ona izražava privrženost jednoga bića drugome, osjećaj nježnosti, sućuti, a može značiti i praštanje koje proizlazi upravo iz toga osjećaja

²⁸ Usp. Robert K. GREENLAF, *Servant-leadership. A Journey into the Nature of Legitimate Power and Greatness*, 326-340.

²⁹ Usp. *Isto*.

³⁰ Usp. Parker J. PALMER, *Let Your Life Speak. Listening for the Voice of Vocation*, San Francisco, 2000. Prisjetimo se kako je Iliji na rubu pećine govorio tihi glas Boga i upravo u tom glasu Ilija prepoznaje Božju prisutnost (1 Kr 19,11-12).

³¹ Na pitanje Boga upućeno Salomonu što želi da mu da, Salomon traži pronicavo srce, odnosno ako bismo doslovno prevodili tekst Salomon moli za srce koje zna slušati (1 Kr 3,5,7-12).

dalekosežna i široka znanstvena istraživanja u svrhu povećanja blagostanja čovječanstva.³² Suosjećajna ljubav uključuje kako ljudsku patnju tako i osnaživanje ljudskog procvata pri čemu *passio* može označavati patnju, ali se može odnositi i na pozitivne osjećaje kada je netko strastveno usmjeren na posao ili je netko strastveno usmjeren npr. na bračnog druga. Stoga odmah ovdje naznačujemo specifičnost suosjećajne ljubavi u odnosu na suosjećanje, a to je da se suosjećajna ljubav ne usmjerava isključivo na patnju samo da bi ublažila bol druge osobe nego i da bi pomogla osobi ili zajednici u njezinu rastu, procvatu, razvijanju, ostvarenju različitih mogućnosti, što ujedno utječe i na osobu koja suosjećajno ljubi. Ljubeći suosjećajno, razvijaju se zajedno i ona osoba koja pristupa drugima, suosjećajno ljubeći, ali i ona koja je svojevrsan objekt takve ljubavi. Objе doživljavaju procvat.

Sasmito i Lopez u svom istraživanju definiraju suosjećajnu ljubav kao stav prema drugima koji uključuje tri komponente: brižne osjećaje prema drugima (osjećaji), razumijevanje drugih (kognicija) i stavljanje druge ispred sebe (bihevioralna nakana).³³ Prva komponenta odnosi se na osjećaje prema drugima, a uključuje afektivno i emocionalno zalaganje u davanju ljubavi drugima. Ta iskrena i afektivna kvaliteta jest dio davanja suosjećajne ljubavi drugima. Govori nam kako su oni sa suosjećajnom ljubavi potaknuti pomoći i brinuti se za potrebe i osjećaje drugih kao odgovor njihova brižnog, nježnog i milosrdnog srca. Druga komponenta, naime kognicija, odnosi se na razumijevanje drugih, a podrazumijeva otvaranje više prostora za druge i njihovo razumijevanje sebe, drugih i svijeta. Neka svojstva te komponente suosjećajne ljubavi uključuju stavljanje sebe »u cipele« drugе osobe (empatija) i postizanje ne-osuđujućег pristupa prema drugima. To znači kako osobe sa suosjećajnom ljubavi žele činiti dobro drugima zbog kognitivnog razumijevanja potrebe drugih. Treća komponenta odnosi se na bihevioralnu nakanu, što znači staviti na praktičnoj razini druge ispred sebe. Ona uključuje nakanu prema ponašanju koje je odraz toga da osoba želi darivati sebe za dobro drugih. Darivanje ljubavi drugima usmjereno je na dobro drugih.³⁴ Suosjećajna ljubav je ona koja ima

³² Usp. Lynn G. UNDERWOOD, Compassionate love. A framework for research, u: Beverley FEHR – Susan SPRECHER – Lynn G. UNDERWOOD (ur.), *The science of compassionate love: Theory, research, and applications*, Malden Massachusetts, 2008., 3–25.

³³ Usp. Erwin SASMITO – Gilda Dans LOPEZ, Compassionate Love among Catholic Priests. Its Antecedents and its Influence on Affect toward Pastoral Ministry in Indonesia, u: *Pastoral Psychology*, 69 (2019.) 1, 47–67.

³⁴ Usp. Erwin SASMITO – Gilda Dans LOPEZ, Compassionate Love among Catholic Priests. Its Antecedents and its Influence on Affect toward Pastoral Ministry in Indonesia, 49.

hranjive sastojke. Biti voljen kada je to izbor drugoga, iako traži emocionalno ili fizičko trošenje, može imati poseban utjecaj na drugu osobu, ali i na osobu koja ljubi. Davati tu vrstu ljubavi usmjerene na druge, znači pokušati istinski razumjeti i prihvatiti uvjete i stanje primatelja kako bi se primatelju omogućilo da potpunije zaživi,³⁵ što je na tragu Isusovih riječi »Ja dođoh da život imaju, u izobilju da ga imaju« (Iv 10,10).

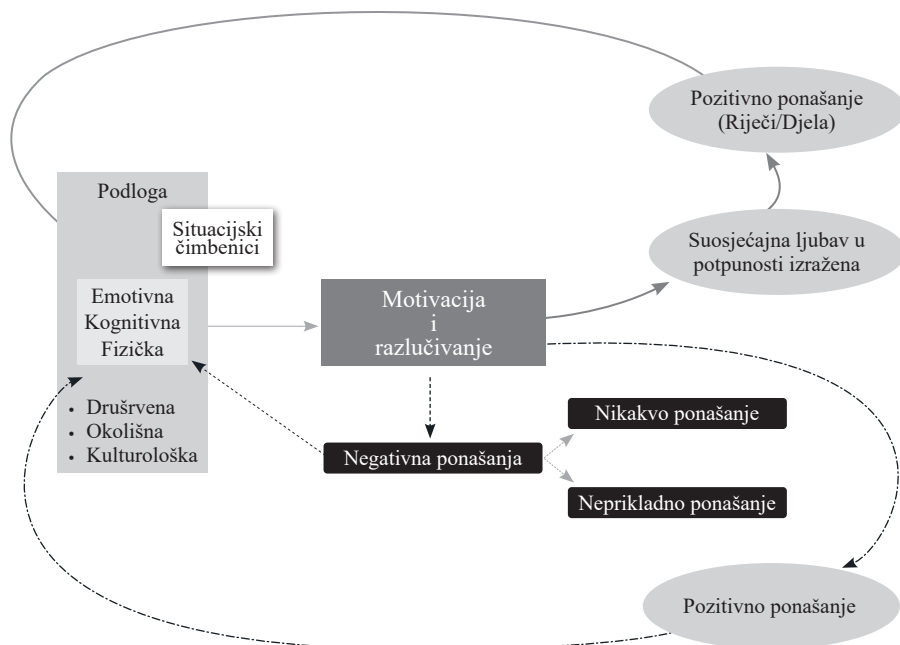
Suosjećajna ljubav, kako smo već spomenuli, prema Underwood nije nužno uvijek odgovor na patnju drugoga, nego također uključuje stavove i radnje usredotočene na procvat drugih po cijenu vlastita uključivanja, odnosno davanja.³⁶ Suosjećajna ljubav konceptualno je bogatiji izraz i od altruizma. Naime, može se učiniti neki altruistički čin samo iz navike ili prirodne sklonosti ili osjećaja dužnosti ili obveze. Pravi čin suosjećajne ljubavi uključuje višu razinu spoznaje, više slobode, eksplicitnije odlučivanje za čin suosjećajne ljubavi od pukog altruizma. Suosjećajna ljubav, prema Underwood, uključuje sljedeće elemente: slobodu izbora za drugu osobu, usprkos bioloških, društvenih, okolišnih i kulturoloških čimbenika; određeni stupanj brižnog kognitivnog razumijevanja situacije druge osobe i samoga sebe, što uključuje također razumijevanje vlastitih nagnuća i ograničenja; vrednovanje druge osobe na bazičnoj razini, što uključuje poštovanje prema drugima koje se očituje više u jasnoj ljubavi nego npr. u sućuti u situacijama boli, te omogućuje određenu vizualizaciju mogućnosti razvoja ljudskog procvata, što štiti darivatelja od deluzije superiornosti nad drugima; otvorenost i prijemčivost za religioznu dimenziju razumijevanja suosjećajne ljubavi, pri čemu mnogi ljudi ističu kako ih upravo milost osposobljuje za ljubav u suočavanju sa životnim poteškoćama; odgovor srca, što znači kako je u suosjećajnoj ljubavi osoba i sama emocionalno uključena u razumijevanje, što je integrativan dio suosjećajne ljubavi, a to znači da su središnji čimbenici motivacije i spremnosti donošenja odluka povezani i s kognitivnim i s afektivnim dimenzijama.³⁷

Underwood je dala prijedlog modela Slika 1. kako objasniti suosjećajnu ljubav, pri čemu ističe povezanost različitih čimbenika. Na lijevoj strani modela je pojedina osoba ugniježdjena u vlastitoj okolini te u susretu sa specifičnom situacijom i međuljudskim odnosima. Dakako da različiti osobni i okolinski čimbenici, među kojima ističemo i teološke čimbenike, mogu utjecati na razumijevanje same osobe. U središtu modela je motivacija i razlučivanje koji značajno utječu na odlučivanje osobe. Ključan čimbenik suosjećajne ljubavi

³⁵ Usp. Lynn G. UNDERWOOD, *Compassionate love. A framework for research*, 3-25.

³⁶ Usp. *Isto*.

³⁷ Usp. *Isto*.

Slika 1. Model suosjećajne ljubavi (Underwood, 2008.)

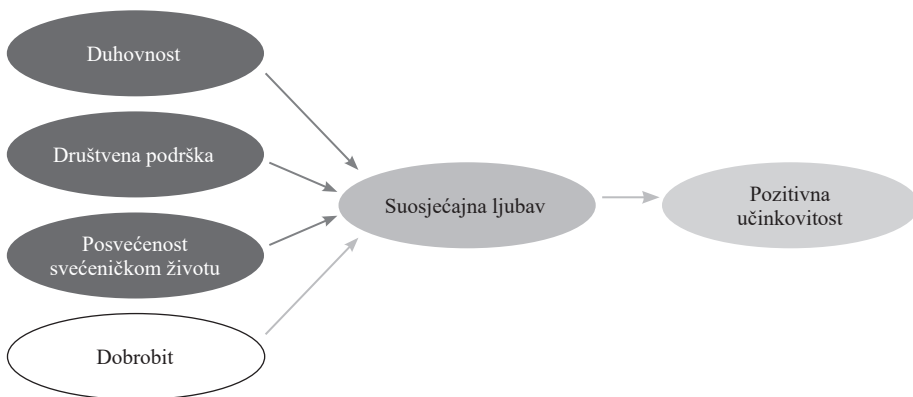
jest motivacija, odnosno s kojim razlogom nešto činim. Motivacija može biti potaknuta i vlastitim interesom kao što su potreba za recipročnom ljubavlju, potreba biti prihvaćen, ili pak osjećaj krivnje, straha, gledanje na druge kao na proširenje vlastita ega, kontrola drugih kroz dugovanje, želja izbjegavati konfrontiranje, želja biti dobar u očima drugih itd. Ni jedan motiv nije u potpunosti oslobođen od vlastita interesa, no u središtu ovog modela treba biti usmjerenje na dobrobit druge osobe kako bi se moglo reći da je riječ o suosjećajnoj ljubavi. Kada je u pitanju razlučivanje, tada prema Underwood³⁸ treba uzeti sljedeće čimbenike u obzir: vlastiti interes nasuprot interesa drugih; kratkoročno planiranje nasuprot dugoročnom planiranju; dobrobit onih koji su nam bliski nasuprot dobrobiti stranaca ili onih koji su nam dalji; davati nasuprot primati; pravda nasuprot milosrđu. Počevši od početne situacije preko motivacije i razlučivanja u ovom modelu dolazimo do djelovanja i stavova. Djelovanje može biti nesebično, odnosno iz suosjećajne ljubavi, no može biti i iz vlastita interesa, ovisno o nakani osobe koja djeluje. Stav osobe odražava se u njezinu nutarnjem raspoloženju prema drugima. Model ima kružni tok te je stoga suosjećajna ljubav dinamičan proces u koji su uključeni djelovanje, unu-

³⁸ Usp. *Isto*.

tarnji *feedback*, nutarnja korekcija i akcija. Povratna informacija od drugih koje suosjećajno ljubimo može proširiti sposobnost naše ljubavi, preobraziti vlastiti identitet osobe te razviti veću sposobnost ljubiti druge. Povratna informacija može biti intrinzične i ekstrinzične naravi pri čemu intrinzična povratna informacija daruje osobi lijepe osjećaje, zatim osjećaj integriteta, te ju ohrabruje na daljnje činjenje dobra.³⁹

1.4. Model suosjećajne ljubavi

Na tragu modela suosjećajne ljubavi Underwood, Sasmito i Lopez⁴⁰ (Slika 2) konstruirali su model svećeničke suosjećajne ljubavi, istražujući čimbenike koji pridonose tomu da svećenik suosjećajno ljubi, a to su psihološka dobrobit, društvena podrška i duhovnost, dok je predanost svećeničkoj službi motivacijski čimbenik koji je također bio pretpostavka suosjećajne ljubavi, što se onda odražava na pozitivne učinke u ministerijalnoj službi. Pozitivan učinak očituje se u izražavanju emocija koje se mogu vidjeti preko izražaja lica ili pak verbalnih ili neverbalnih znakova komunikacije, a događa se preko svećeničke službe kralja, pastira, proroka i ljubitelja, po uzoru na Isusa Krista. Sasmito i Lopez proveli su istraživanje među 256 katoličkih svećenika primjenjujući skalu suosjećajne ljubavi, skalu dobrobiti, skalu društvene podrške, duhovnosti, svećeničke predanosti i pozitivnog učinka na pastoralnu službu. Došli su do

Slika 2. Model svećeničke suosjećajne ljubavi (Sasmito – Lopez, 2019.)

³⁹ Usp. *Isto*.

⁴⁰ Usp. Erwin SASMITO – Gilda Dans LOPEZ, *Compassionate Love among Catholic Priests. Its Antecedents and its Influence on Affect toward Pastoral Ministry in Indonesia*, 47-67.

zaključka da je pozitivan učinak u pastoralnoj službi značajno pod utjecajem suosjećajne ljubavi. To znači da što je netko predaniji u ljubavi, žrtvi i pomoći drugima u službi katoličkog svećenika, to je jači i entuzijazam, gorljivost i radost u pastoralnoj službi. Ponajviše duhovnost, zatim društvena podrška i svećenička predanost službi značajno pridonose suosjećajnoj ljubavi, dok to nije slučaj s dobrobiti.

Prvi čimbenik koji jača sposobnost suosjećajne ljubavi kod svećenika je duhovnost, drugi je društvena podrška, a treći svećenička odanost. Fischer⁴¹ je pokazao kako je povezanost glavni čimbenik u duhovnosti. Njegovo istraživanje pod duhovnošću promatra povezanost s Bogom kao i povezanost s drugima i s prirodom. Vuković, pak, nadovezujući se na Greshake i papu Benedikta XVI., ističe kako je budućnost svećeništva i svećenika u živom i osobnom odnosu s Bogom Isusa Krista, odnosno u trajnom prijateljevanju s Isusom.⁴² Donahue⁴³ je naznačio kako je duhovnost oživljavajuća snaga u svim ljudima koja potiče na ljubav. Osjećati se bliskim Bogu – osjećati se ljubljenim, blagoslovljenim, pomognutim i osnaženim od Boga – čini se da osnažuje katoličke svećenike kako bi razvili osjećaj brige za potrebe drugih. Otkrivati Božju prisutnost u stvorenju i povezati se s drugima čini se da stvara prostor u srcu svećenika kako bi više prihvaćao i razumijevao druge, što donosi sa sobom dubok osjećaj nutarnjeg mira i harmonije s drugima i prirodom. Značajno je primijetiti kako De Wit opisuje suosjećanje kao »kontemplativno djelovanje« i misli da ima iskustvenu vrijednost na duhovnom putu, da budi posebno iskustvo stvarnosti, a plod je milosrđa i nutarnje uvida tijekom molitvenog odnosa s Bogom.⁴⁴ De Witovo razumijevanje suosjećanja, dakle ističe vrlo važnu komponentu suosjećajne ljubavi kada govorimo iz perspektive osobe koja je u molitvenom odnosu s Bogom. Suosjećajna ljubav je posljedica doživljenog molitvenog iskustva u kojem plod susreta s Bogom rađa suosjećajnom ljubavlju. Iz toga proizlazi i slika Boga koju ima osoba koja je u molitvenom odnosu s Bogom.

Drugi čimbenik koji pridonosi suosjećajnoj ljubavi svećenika jest društvena podrška koju mogu pružati različite osobe, a prema Zickar i dr.⁴⁵, koji su

⁴¹ Usp. John W. FISHER, Being human, becoming whole. Understanding spiritual health and well-being, u: *Journal of Christian Education*, 43 (2000.) 3, 37–52.

⁴² Usp. Davor VUKOVIĆ, *Pogled odozdo na svećeništvo*, Đakovo, 2020., 179-192.

⁴³ Usp. Michael J. DONAHUE, Spirituality/religion, u: Frederick T. L. LEONG (ur.), *Encyclopedia of counseling*, London, 2008., 437-440.

⁴⁴ Usp. Han F. DE WIT, *Contemplative Psychology*, Pittsburgh, 1991.

⁴⁵ Usp. Michael J. ZICKAR – William K. BALZER – Shahnaz AZIZ – John M. WRYBECK, The Moderating Role of Social Support Between Role Stressors and Job Attitudes Among Roman Catholic Priests, u: *Journal of Applied Social Psychology*, 38 (2008.) 12, 2903–2923.

proveli istraživanje među 190 katoličkih svećenika, važnost društvene podrške u suočavanju sa stresom je u sljedećem redoslijedu: prvo su župljani, suradnici, kolege/svećenici, dok su prijatelji/bliza obitelj i biskup na drugom mjestu. Kada je svećenik saslušan, razumljen i voljen s njegovim vlastitim brigama i problemima, sposobniji je za suosjećajnu ljubav prema drugima. Naprotiv, ako mu nedostaje podrške ili se osjeća izoliranim, odbačenim i nepoštivanim, izgubit će snagu ljubiti druge. Čini se kako preko osjećaja kolegijalnosti osjećaj pripadnosti je vrlo jak među katoličkim svećenicima. Vrlo je važna podrška ne samo kolega nego i župljana kao i suradnika i suradnica. Vrlo je značajno primijetiti i navesti rezultate istraživanja o sreći Harvardskog centra za razvoj odraslih, koje je zasad najduže u povijesti jer su promatrali tri generacije u osamdeset i pet godina, i prema kojem se kao najznačajniji faktor sreće u životu pokazuju dobri međuljudski odnosi.⁴⁶

Svećenička odanost odnosi se na odluku svećenika ostati u svećeničkom pozivu. Model svećeničke suosjećajne ljubavi pokazuje nam kako emotivna povezanost s vlastitim zvanjem značajno utječe na kultiviranje suosjećajne ljubavi među katoličkim svećenicima. Osjećati pripadnost svećeničkom životu, kao i instituciji Crkve općenito, povećava suosjećajnu ljubav. Najmanje je povezanost sa suosjećajnom ljubavi čisto normativna, zakonska, vanjska odanost Božjem pozivu i svećeničkom služenju, što ukazuje kako važnost ima slobodna odluka i radosna posvećenost svećeničkom životu. Prema Vukoviću autentičnost nije dovršen zadatak, već je stalan izazov i dinamičan proces, putovanje u kojem je čovjek neprestano kod sebe, ali i u nadilaženju samoga sebe, poput potrage u kojoj je čovjek trajno usmjeren nastojanju oko dobra, pravednosti, istine, posvećenosti.⁴⁷

Prema istraživanju Sosmito – Lopez psihička dobrobit ne utječe direktno na suosjećajnu ljubav, no prema jedom drugom istraživanju među svećenicima koji djeluju u Hrvatskoj i u drugim zemljama Europe u hrvatskim katoličkim zajednicama pokazalo se kako je suosjećajnost važan prediktor psihičke dobrobiti.⁴⁸ No značajna je povezanost dobrobiti sa socijalnom podrškom, odnosno socijalna podrška pozitivno se odražava na dobrobit svećenika, kao i duhovnost i svećenička odanost. Na tom tragu možemo dobrobit smatrati važ-

⁴⁶ Usp. Robert WALDINGER – Marc SCHULZ, *The Good Life. Lessons from the World's Longest Scientific Study of Happiness*, New York, 2023.

⁴⁷ Usp. Davor VUKOVIĆ, *Pogled odozdo na svećeništvo*, 137.

⁴⁸ Usp. Josip BOŠNJAKOVIĆ – Zbigniew FORMELLA – Piotr KWIATEK – Anna PECORARO – Anthony ISACCO, Dobrobit svećenika u vrijeme pandemije bolesti COVID-19, u: *Bogoslovska smotra*, 91 (2021.) 3, 609-637.

nim čimbenikom za svećeničku suosjećajnu ljubav, iako posredno preko već spomenutih čimbenika.

2. Prioriteti i načini svećeničkog djelovanja u vremenima krize

Prioriteti svećeničkog djelovanja danas, kao i u prva vremena jesu upravo potrebiti, jer ondje je gledalo Isusovo suosjećajno oko i slušalo ganutljivo srce. Prema Gibelliniju Isusov prvi pogled nije se upirao u grijeh drugih, nego u patnju drugih. Grijeh je njemu bila prije svega uskrata dioništva na patnji drugih, nećkanje da se misli preko i onkraj tamnog obzora vlastite povijesti patnje. Njemu je grijeh bio, kako je to nazvao Augustin, »samoskrvčenost srca«, prepuštanje potajnom narcizmu stvorenja. Tako je kršćanstvo započelo u nasljedovanju Isusa Krista kao zajednica spomena i pripovijedanja, čiji je prvi pogled bio usmjeren na patnju drugih.⁴⁹ Siromašni, rubni, prezreni, odbačeni mjesto su gdje je svećenik doma. Stoga je svećenik pozvan odabirati ondje gdje je situacija hitnija, na čemu papa Franjo često zastaje i što naglašava. Svećenik se može osjećati umoran u svom poslanju ako je njegovo djelovanje ispunjeno negodovanjem i osuđivanjem, što je u suprotnosti i sa suosjećanjem kao i sa samo-suosjećanjem. Ako svoje poslanje doživljava kao imperativ izvana (trebati, morati) a ne kao nutarnji poticaj, tada umor postaje još teži. Suosjećajan svećenik je u harmoniji s Bogom, a posljedično tomu i sa samim sobom, što onda preobražava umoran korak u obnovljene snage radosnog poslanja. To se događa pomazanjem svećenika preko Riječi Božje kao i pomazanjem Duha Svetog, koji preobražava učenike u apostole.⁵⁰ Trajna je to preobrazba svećenika koji tako postaje sve više i suosjećajan pastir. U skladu s time je i poruka pape Franje za Svjetski dan bolesnika 2023. godine, koja izričito naglašava suosjećanje kao Božji stil pristupa iskustvu ranjivosti i bolesti, zajedno s blizinom i nježnošću, naslovljena »Pobri ni se za njega. Suosjećanje kao sinodalna briga za zdravlje.«⁵¹

Thilza⁵² u svojoj analizi suosjećajnog tipa vodstva pape Franje, koji ima elemente već spomenutog suosjećajnog sluge voditelja, naglašava različite ele-

⁴⁹ Usp. Rosino GIBELLINI, *Teologija dvadesetog stoljeća*, Zagreb, 2006., 400.

⁵⁰ Usp. VATICAN NEWS, Il Papa. Il sacerdote non è un uomo di lamenti e giudizi ma dell'armonia di Dio (6. 4. 2023), u: <https://www.vaticannews.va/it/papa/news/2023-04/papa-francesco-messa-crismale-giovedi-santo-sacerdoti-spirito.html> (1. VII. 2023.)

⁵¹ Papa FRANJO, »Pobri ni se za njega. Suosjećanje kao sinodalna briga za zdravlje«. Poruka Svetog Oca Franje za XXXI. Svjetski dan bolesnika (11. II. 2023.), u: <https://www.vatican.va/content/francesco/hr/messages/sick/documents/20230110-giornata-malato.html> (21. I. 2023.)

⁵² Usp. Linus THILZA, Pope Francis and compassionate leadership. A Theological Reflection, u: *Journal of African Studies and Sustainable Development*, 3 (2020.) 6, 137–152.

mente suosjećanja. Vodstvo pape Franje obilježeno je njegovim nastojanjem da izbjegne osuđivanje; u svom stilu vodstva on se vodi sa svojim srcem otvorenim za nevolje siromašnih, marginaliziranih i izopćenika društva; u mnogim prilikama postaje glas nijemih u načinu na koji govori za nečuvene u našem društvu; u godinama svoga pontifikata poručuje svijetu da je Crkva pozvana naviještati Božje milosrđe i voditi grešnike prema tome da iskuse blagodat milosrđa.

Iako postoje različite zamjerke djelovanju pape Franje, Codina⁵³ kaže kako problem nije u tome da papa Franjo nije teolog, nego da je njegova teologija više pastoralna. Papa Franjo ide od dogme prema kerigmi, od teorijskih principa prema pastoralnom razlučivanju i mistagogiji. Preporuke koje se mogu izvući iz suosjećajnog tipa vodstva pape Franje prema Thilzi, su sljedeće:

Spasenje duša kao vrhovni zakon – U srcu misije pape Franje, posebno u njegovu suosjećajnom vodstvu, naglasak je na spasenju duša. Dakle, Crkva i pastoralna služba njezinih svećenika postoji ponajprije za spasenje duša. Nadbiskup Luis Ladaria, prefekt Kongregacije za nauk vjere na konferenciji je rekao da papa Franjo naglašava da je jedini cilj Kongregacije pastoralna skrb za duše. To je u vezi s općim ciljem Crkve, kako je predstavljen u *Zakoniku kanonskog prava*, koji spasenje duša proglašava vrhovnim zakonom u Crkvi.⁵⁴ To je velika lekcija o suosjećajnom Papinu vodstvu, koje treba oživjeti i promicati kako u vodstvu sveopće Crkve tako i u mjesnoj Crkvi.

Ljudsko dostojanstvo – U svom je pontifikatu papa Franjo prepoznao da je ideologizacija novca negiranje prvenstva vrijednosti ljudske osobe. Stoga se dostojanstvo ljudske osobe ne smije žrtvovati za bilo koji napredak u svijetu jer ako je dostojanstvo ugroženo, tada za čovjeka nema ništa vrijednost. Čelnici Crkve na svim razinama i u svim vremenima trebaju promicati taj ideal evanđelja, posebno u njihovoj primjeni zakona i traženju napretka u svijetu.

Milosrđe ne žrtva – Naglasak pape Franje na Božjem milosrđu motiviran je naukom svetog Tome Akvinskog, koji je milosrđe opisao kao najveću Božju osobinu i da se sve druge osobine vrte oko nje, kao što je navedeno u *Evangellii gaudium*.⁵⁵ Drugi aspekt milosrđa jest onaj koji se odražava u nama kao uživateljima Božjeg milosrđa.

⁵³ Usp. Victor CODINA, Why do some Catholics oppose Pope Francis? | America Magazine (12. IX. 2019.), u: <https://www.americamagazine.org/faith/2019/09/12/why-do-some-catholics-oppose-pope-francis>, (24. XII. 2022.).

⁵⁴ Usp. IVAN PAVAO II., *Zakonik kanonskog prava*, br. 1752., Zagreb, 1996.

⁵⁵ Usp. Papa FRANJO, *Evangellii gaudium – Apostolska pobudnica biskupima, prezbiterima i đakonima, posvećenim osobama i svim vjernicima laicima o naviještanju evanđelja u današnjem svijetu*, Zagreb, 2014., br. 37 (dalje: EG).

Kristocentričnost – Stil vođenja pape Franje podsjeća nas na poslanje Crkve kao nastavka Kristova poslanja. To se odražava u pitanjima pape Franje u kriznim situacijama: Što bi Krist učinio ako bi se danas našao u istoj situaciji ili što Krist govori Crkvi u današnjim okolnosti? Reforma koju papa Franjo poduzima u Crkvi opisuje se ponajprije kao duhovna, s fokusom stavljanja Krista u središte Crkve.

Voditi primjerom – Papa Franjo u svom pontifikatu ne daje samo pravila i zapovijedi ljudima u svijetu nego živi evanđelje koje propovijeda, što je poziv i poslanje svih kršćana, svećenika i vjernika laika.⁵⁶

Suosjećanje je iznimno važan čimbenik u govorima i pisanim dokumentima pape Franje,⁵⁷ a iz navedenih preporuka može se uvidjeti sličnosti s karakteristikama sluge voditelja kao i učinkovit načina vođenja institucije. Stoga navedene preporuke vidimo kao prioritete i načine djelovanja svećenika u vremenima krize.

3. Model otpornosti u zamoru suosjećanjem i opasnosti (svećeničkog) suosjećanja

Zamor suosjećanjem (*compassion fatigue*) opisuje se kao prirodna, predvidljiva, izlječiva i prevenirajuća posljedica rada s trpećim osobama. Klerici su više usmjereni na zamor suosjećanjem jer se često susreću s osobama, obiteljima, grupama kojima je potrebna pomoć, a i sami se susreću sa stresnim situacijama i težim životnim pričama.⁵⁸ Zamor suosjećanjem može se brzo i neočekivano pojaviti ili pak postepeno s vremenom. Simptomi su slični kao i kod PTSP-a te se može očitovati u intruzivnim mislima i slikama, izbjegavajućim ponašanjima te neželjenim prisjećanjima traumatskih iskustava kojih su bili svjedoci u razgovoru s klijentima. Svećenicima prije svega koristi biti svjestan kako do takvih posljedica može doći i kako se oni redoviti s njima susreću. Usprkos svemu, svećenici također mogu doživjeti i zadovoljstvo suosjećanjem koje se očituje u tome da su zadovoljni kada mogu pomoći drugima na njihovom životnom putu. Mlađi su svećenici u većoj opasnosti da se na početku svoje

⁵⁶ Usp. Linus THLIZA, Pope Francis and compassionate leadership. *A Theological Reflection*, 137–152.

⁵⁷ Usp. Josip BOŠNJAKOVIĆ, Compassion. An expression of charity in treatment of physical and mental illness in individuals and communities, u: *Psychiatria Danubina*, 33 (2021.) 4-2, 90 –910.

⁵⁸ Usp. Jodi JACOBSON – Anna ROTSHILD – Fatima MIRZA – Monique SHAPIRO, Risk for Burnout and Compassion Fatigue and Potential for Compassion Satisfaction Among Clergy. *Implications for Social Work and Religious Organizations*, 455–468.

službe preopterete suočavajući se s redovitim obvezama svećeničkog života. Zanimljivo je kako su Knox i dr.⁵⁹ u svom istraživanju istaknuli da rimokatolički svećenici sedam puta više doživljavaju depresivnost u odnosu na opću populaciju. U istom su istraživanju, u kojem je sudjelovalo 500 svećenika iz USA, uvidjeli kako zadovoljstvu svećeničkog života pridonose vidljive pastoralne djelatnosti (propovijed, naučavanje), nutarnje aktivnosti (molitveni život, potvrda Božjeg poziva) kao i društvene okolnosti (odnosi sa župljanima, vrednovanje od drugih). Negativnom raspoloženju svećenika, u ovom istraživanju, pridonijelo je također i stanje u Crkvi s obzirom na suočavanje sa spolnim zlostavljanjem. Čimbenici koji mogu pridonijeti sagorijevanju, depresivnosti, zamoru suosjećanjem su dob, godine rada, spol, posao i zadovoljstvo nagradom. Prema nekim istraživanjima mlađi svećenici,⁶⁰ i oni s manje iskustva,⁶¹ češće imaju simptome sagorijevanja. U jednom istraživanju iz 1998. godine među 225 svećenika (75 dijecezanskih svećenika, 75 redovnika, 75 monaških svećenika – trapisti i cisterciti) utvrđeno je da su dijecezanski svećenici depresivniji i da imaju više poteškoće sa sagorijevanjem u odnosu na redovnike i monaške svećenike, pri čemu je razlika između redovnika i monaških svećenika značajno manja. Nedostatak društvene podrške i osjećaj izoliranosti za dijecezanske svećenike, bili su ključni čimbenici koji pridonose sagorijevanju i depresivnosti. Do sličnih rezultata su Raj i Dean došli među svećenicima u Indiji,⁶² pri čemu ističu kako strukturalni i administrativni sistemi mogu dovesti do sagorijevanja i depresivnosti. Osim toga, još 1982. godine Sanford⁶³ ističe sljedeće čimbenike koji mogu dovesti do sagorijevanja: posao koji svećenik obavlja nikad nije dovršen; svećenik ne može uvijek reći ima li njegov posao učinka; ono što svećenik radi često je ponavljanje istih rituala; svećenik je redovito suočen s očekivanjima ljudi prema njemu; svećenik služi jednim te istim ljudima godine i godine. Osobni čimbenici⁶⁴ koji pridonose sagorijevanju kod svećenika

⁵⁹ Usp. Sarah KNOX – Steph G. VIRGINIA – Jessica THULL – John P. LOMBARDO, Depression and contributors to vocational satisfaction in Roman Catholic secular clergy, u: *Pastoral Psychology*, 54 (2005.) 2, 139–155.

⁶⁰ Usp. Benjamin R. DOOLITTLE, Burnout and coping among parish-based Clergy, u: *Mental Health, Religion & Culture*, 10 (2017) 1, 31–38.

⁶¹ Usp. Leslie J. FRANCIS – Peter HILLS – Peter KALDOR, The Oswald Clergy Burnout Scale. Reliability, factor structure and preliminary application among Australian clergy, u: *Pastoral Psychology*, 57 (2009.) 5-6, 243–252.

⁶² Usp. Antony RAJ – Karol E. DEAN, Burnout and Depression Among Catholic Priests in India, u: *Pastoral Psychology*, 54 (2005.) 2, 157–171.

⁶³ Usp. John A. SANFORD, *Ministry burnout*, Kentucky, 1982.

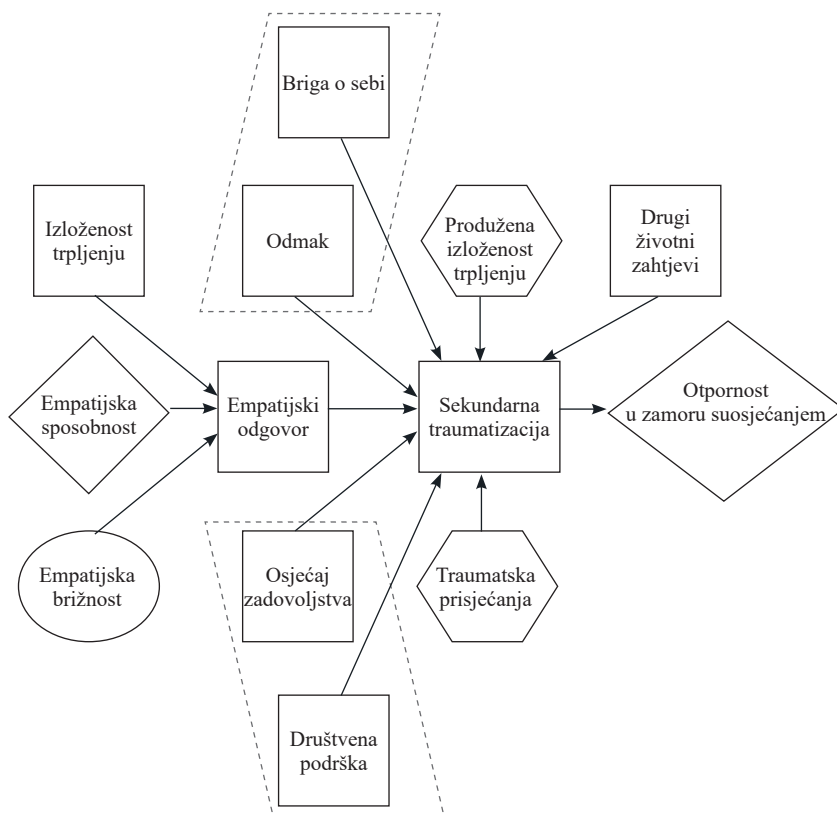
⁶⁴ Usp. Herbert FREUDENBERGER, *Burnout. The high cost of high achievement*, New York, 1980.

su: osobe s visokim idealima, ogromnim optimizmom i čvrstom odanošću i predanošću u pomaganju ljudima.

3.1. Model otpornosti u zamoru suosjećanjem

Figley – Figley⁶⁵ ponudili su model otpornosti u zamoru suosjećanjem kao odgovor na zamor suosjećanjem, uzimajući u obzir djelatnike koji rade u zdravstvenim i socijalnim ustanovama te su na usluzi ljudima (Slika 3).

Smatraju kako se taj model može primijeniti na sve službe u kojima se osobe u direktnom kontaktu s ljudima kako bi im pomogli u poboljšanju

Slika 3. Model otpornosti u zamoru suosjećanjem (Figley – Figley, 2017).

⁶⁵ Usp. Charles R. FIGLEY – Kathleen R. FIGLEY, Compassion Fatigue Resilience, u: Emma M. SEPPÄLÄ – Emiliana SIMON-THOMAS – Stephanie L. BROWN – Monica C. WORLINE – Daryl C. CAMERON – James R. DOTY (ur.), *The Oxford Handbook of Compassion Science*, Oxford, 2017, 498–512.

njihova života. Mi ovdje želimo model primijeniti na život svećenika jer su i oni svakodnevno okrenuti dobrobiti ljudi koji im se obraćaju zbog različitih razloga, a sami su pozvani imati razumijevanja, empatijski pristupati i suosjećajno im olakšavati putanju, što sa sobom donosi i moguću iscrpljenost. Figley – Figley definiraju zamor suosjećanjem kao smanjenu sposobnost ili interes emaptiziranja ili u podnošenju trpljenja klijenata kao prirodnu posljedicu ponašanja ili emocija proizašlih iz saznanja o doživljenom traumatskom događaju ili trpljenju pojedine osobe.⁶⁶ Zamor suosjećanjem jest zamor nakon što je osoba dan za danom, godinu za godinom, pružala suosjećanje drugima. Sekundarna traumatizacija događa se kao odgovor na razumijevanje i pomaganje onima koji su u opasnost kroz neizravnu izloženost traumi time što osobe suosjećanjem i empatijom žele pomoći onima koji su u traumi. Zamor suosjećanjem uzrokovan je nekontroliranim nakupljanjem suosjećajnog stresa (sekundarna traumatizacija). Nakupljanje sekundarnog stresa proizlazi iz kumulativnog stresa koji se događa kada osoba iz dana u dan nastoji ublažiti patnju osobama. Tako se osoba emotivno iscrpljuje i dugoročna izloženost takvim situacijama s vremenom uzima svoj danak, a dodatno se može otežati prisjećanjem stresnih situacija ili pak preko izloženosti životnim stresorima.

Pod pojmom *otpornost* načelno se podrazumijeva sposobnost čovjeka podnositi poteškoće koje su povezane sa stresnim situacijama, a da pritom uspijeva zadržati normalno funkcioniranje. Odnosno, to je proces koji pridonosi optimalnoj prilagodbi osobe usred životnih protivština, traumatskih događaja, tragedija, prijetnji ili drugih značajnih izvora stresa. Različite su posljedice s obzirom na proživljeno traumatsko iskustvo, a ovise o sljedećim faktorima: tipologija i težina nekog traumatskog događaja; osobni rizik proživljen tijekom događaja te karakteristike otpornosti same osobe koja prolazi kroz teže razdoblje ili je svjedok nekom teškom događaju; podrška okoline prije, tijekom i poslije stresnog događaja; stupanj predvidljivosti i kontrole stresnog događaja onako kako ga vidi osoba.⁶⁷

Otpornost kao *sposobnost* odnosi se na sposobnost pojedinca da se na zdrav način prilagodi promjenama i stresnim događajima. Otpornost se kao *proces* smatra procesom reintegracije i povratka na normalno funkcioniranje

⁶⁶ Usp. Charles R. FIGLEY – Kathleen R. FIGLEY, *Compassion Fatigue Resilience*, 498–512.

⁶⁷ Usp. David FOY – Kent D. DRESCHER – Patricia J. WATSON, *Fattori religiosi e spirituali nella resilienza*, u: Steven M. SOUTWICK – Brett T. LITZ – Dennis CHARNEY – Matthew J. FRIEDMAN (ur.), *Resilienza e salute mentale. Le sfide nel corso della vita*, Roma, 2014., 157–178.

uz podršku zaštitnih čimbenika nakon susreta s jakim stresorom. Otpornost kao *rezultat* definira se kao pozitivan i koristan ishod koji proizlazi iz uspješnog prevladavanja stresnih događaja. Stoga je otpornost definirana kao višedimenzionalni konstrukt u svojim operativnim karakteristikama te kao ključan čimbenik u predviđanju pozitivnih ishoda u suočavanju sa životnim poteškoćama. Dakle, operativna definicija otpornosti mora obuhvatiti sve ključne karakteristike otpornosti i uključiti komponente sposobnosti, procesa i rezultata. Otpornost je proces učinkovite mobilizacije unutarnjih i vanjskih resursa u prilagodbi ili upravljanju značajnim izvorima stresa ili traume.⁶⁸

Otpornost na zamor suosjećanjem spektar je dostupnih resursa osobama koje rade s ljudima, a varira od vrlo niske otpornosti do vrlo visoke otpornosti. Visoka otpornost bi uključivala optimalno djelovanje kroz brigu o sebi, odmak od situacije, osjećaj zadovoljstva i društvenu podršku, koji se smatraju čimbenicima zaštite, odnosno otpornosti. Taj oblik otpornosti nudi prilagodbu i suočavanje kao i otpornost na sekundarnu traumatizaciju. Osoba izložena traumi tako se može razviti u samopouzdanu, brižnu, kompetentnu, učinkovitu osobu sposobnu nastaviti djelovati u svom pozivu. Otpornost na zamor suosjećanjem postiže se kada je bitak suosjećanja kod osobe dobro izgrađen i njegovan (empatija za klijenta, sebe i kolege). To zatim rađa i izvrstan empatijom, što je zaštitni i osnažujući čimbenik.

U modelu u kojem su označena četiri čimbenika omeđena točkastim dijagramom (briga o sebi, odmak, osjećaj zadovoljstva, društvena podrška) nalaze se čimbenici koji pridonose smanjenju sekundarne traumatizacije kao i njezinu upravljanju. Dok, s druge strane, produžena izloženost trpljenju, traumatska prisjećanja, drugi životni zahtjevi i empatijski odgovor pridonose povećanju sekundarne traumatizacije. Prema tom modelu osoba s visokom otpornošću u zamoru suosjećanjem sposobna je suočavati se sa značajnim stresom drugih ljudi, dok osoba s niskom otpornošću u zamoru suosjećanjem doživljava simptome stresa i rastresenosti zajedno sa zamorom suosjećanjem te joj je teško svjedočiti patnji drugih ljudi.

Počevši s lijeva nadesno, model jasno označava važnost empatijskog odgovora na određenu situaciju. Izloženost trpljenju prvi je dodir sa stresom suosjećanja. Empatijaska brižnost definira se kao jasna i visoka sposobnost suosjećanja i interesa u pomaganju drugima kako bi im se pomoglo u nji-

⁶⁸ Usp. Tak YAN LEE – Chau KIU CHEUNG – Wai MAN KWONG, Resilience as a Positive Youth Development Construct. A Conceptual Review, u: Daniel T. L. SHEK – Joav MERRICK (ur.), *Positive youth development. Theory, research and application*, Hong Kong, 2013., 129–143.

hovim ciljevima i potrebama. Empatija je primaran mehanizam i odgovarajući odgovor na trpljenje, kako s osobne razine tako i profesionalne razine. Empatijska sposobnost odnosi se na sposobnost i sklonost osobe prepoznati patnju kod drugih te na emocionalnoj i kognitivnoj razini razumijevati svijet druge osobe. Empatijski odgovor prema potrebitoj osobi je odgovor koji pomaže svojom empatijskom sposobnošću daje trpećoj osobi, prepoznajući njezine potrebe. Traumatska prisjećanja su nakupljena traumatska iskustva pomažuće osobe koja su se događala tijekom života osobe u brižnom postupanju s ljudima koji su prolazili kroz teške životne situacije. Ta prisjećanja mogu reaktivirati stres, anksioznost ili, pak, depresivnost. Produžena izloženost trpljenju u tom modelu označava trajan osjećaj odgovornosti u brizi za trpeće osobe kroz dulje vrijeme povezan s nedostatkom predaha od pritiska odgovornosti, ali i nemogućnost smanjiti suosjećajan stres.⁶⁹ Drugi životni zahtjevi odnose se na životne stresore osobe koja pomaže, a koji dolaze izvana kao što su promjena posla, selidba, i druge promjene u planovima i životnim situacijama, kao npr. razvod, smrt bliske osobe itd. Briga o sebi uspješan je način promišljanja i djelovanja koji rezultira u povećanju i održavanju vlastita fizičkog i mentalnog zdravlja, kao i generalnom doživljaju osobne ugodnosti. Među ostalim čimbenicima sljedeće se navodi za brigu o sebi:⁷⁰ učinkovit način prehrane i pića; briga o odmoru i dobrom snu; održavanje pristupa društvenoj podršci; redovito doživljavanje radosti u životu; redovito aktiviranje u nekoj od fizičkih aktivnosti. Odmak znači biti sposoban uzeti mentalni i fizički predah od posla napose od onih težih zahtjeva posla. Društvena podrška, kako smo već vidjeli u drugim dijelovima ovog rada, od iznimne je važnosti u suočavanju sa stresom (pioniri istraživanja važnosti društvene podrške u stresu su bili Dohrenwend i Dohrenwend).⁷¹ Zadovoljstvo suosjećanjem zaštitni je čimbenik u sekundarnoj traumatizaciji, a odnosi se na zadovoljstvo u obavljanju svog posla, te je također povezano s nadom i osjećajem ispunjenosti.

⁶⁹ Usp. Charles C. FIGLEY (2011). The empathic response in clinical practice. Antecedents and consequences, u: Jean DECETY (ur.), *The Social Neuroscience of Empathy. From Bench to Bedside*, Boston, 2011., 263-274.

⁷⁰ Usp. Charles C. FIGLEY , Theory-driven and research-informed brief treatments, u: Charles C. FIGLEY (ur.), *Brief treatments for the traumatized. A project of the Green Cross Foundation*, London, 2002., 3–15.

⁷¹ Usp. Bruce P. DOHRENWEND – Barbara S. DOHRENWEND, Social and Cultural Influences on Psychopathology, u: *Annual Review of Psychology*, 25 (1974.) 1, 417–452.

3.2. *Prevenција zamora suosjećanjem i neke praktične smjernice*

Prvi korak u suočavanju sa zamorom suosjećanjem⁷² je u prepoznavanju znakova zamora kao što su obamrlost, nezainteresiranost, reakcije zaprepaštenja, intruzivne misli, noćne more, nesanica, anksioznost te izbjegavanje situacija. Sljedeći korak odnosi se na smanjivanje ili potpuno uklanjanje tih simptoma. Korisno je znati kako ti simptomi ne označavaju određenu psihološku patologiju, ali su upozoravajući znakovi da nešto treba poduzeti. Stoga je osim smanjenja simptoma potrebno raditi i na povećanju otpornosti. Prema Francis i Crea⁷³ tri su čimbenika koji pridonose dobrobiti svećenika i redovnika i redovnica u životu: smisao u životu, emocionalna inteligencija i religioznost. Naime, u njihovu istraživanju koje je provedeno među 287 katoličkih svećenika, redovnika i redovnica uvidjeli su kako tri navedena čimbenika pridonose zadovoljstvu u životu, odnosno umanjuju razinu sagorijevanja u njihovu životu i djelovanju.

S obzirom na velik broj osoba koje od svećenika traže pomoć u slučajevima duševnih poremećaja i psihičkih poteškoća i manjem udjelu stručne edukacije svećenika tijekom formacije i studija teologije, preporuča se povećavanje izbornih predmeta na teološkim fakultetima koji su posvećeni pružanju psihološke podrške. Osim toga svećenicima je moguće trajno se usavršavati na području psihoterapijskog djelovanja, odnosno savjetovanja. Također tijekom formacije u bogoslovijama postavlja se pitanje kako otvoriti više prostora za teme koje se odnose na mentalno zdravlje i na brigu oko mentalnog zdravlja kako za vlastito tako i onih osoba koje se svećenicima obraćaju za pomoć.⁷⁴ Svećenici iznose kako se osjećaju više kompetentnima savjetovati osobe ili obitelji koje imaju poteškoće s osjećajem krivnje, sa smrću ili umiranjem, kao i bračnih poteškoća, te da se osjećaju manje stručnima savjetovati osobe koje imaju neke duševne poremećaje kao što su depresija, različite ovisnosti, pokušaji suicida itd.⁷⁵ Stoga svećenici radije sami pronalaze pomoć u stručnoj literaturi nego u formalnim oblicima obrazovanja. Na tragu toga nameće se i pitanje na koji način omogućiti kandidatima za svećenički i redovnički život kao i kandida-

⁷² Usp. Charles R. FIGLEY – Kathleen R. FIGLEY, *Compassion Fatigue Resilience*, 498–512.

⁷³ Usp. Leslie J. FRANCIS – Giuseppe CREA, *Psychological Predictors of Professional Burnout among Priests, Religious Brothers, and Religious Sisters in Italy. The Dark Triad versus the Bright Trinity?*, u: *Pastoral Psychology*, 70 (2021.) 118, 399–418.

⁷⁴ Usp. KONGREGACIJA ZA KLER, *Dar svećeničkog poziva. Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, Zagreb, 1997.

⁷⁵ Usp. Jodi JACOBSON – Anna ROTSHILD – Fatima MIRZA – Monique SHAPIRO, *Risk for Burnout and Compassion Fatigue and Potential for Compassion Satisfaction Among Clergy. Implications for Social Work and Religious Organizations*, 455–468.

ticama za redovništvo one oblike formacije i edukacije koji će ih osposobiti za stručno pružanje duhovne i psihološke podrške, pri čemu duhovno praćenje ima prioritet jer je ono svojstveno duhovnim zvanjima, dok osnovne sposobnosti iz savjetodavnih i terapijskih tehnika, kao što su empatija i suosjećanje, mogu pomoći u razlučivanju problematike s kojima osobe dolaze. U razlučivanju, pak, svećenik, redovnik i redovnica mogu ih onda dalje uputiti stručnim osobama kako bi se osobama ili zajednicama pomoglo. Taj oblik prevencija odnosi se ne samo na pojedince nego i na institucije unutar Crkve.

Zaključak

Članak upućuje na važnost suosjećanja i suosjećajne ljubavi u životu i radu svećenika kao bitne sastavnice njegova života koje povećavaju kvalitetu života kako onih kojima je svećenik upućen tako i kvalitetu života samog svećenika. Dok je u danas u psihologiji velikim dijelom zastupljeno promišljanje o suosjećanju, izrazito manje se govori o suosjećajnoj ljubavi, terminu koji se počeo koristiti 2006. godine, a koji smo ocrnali u radu, naznačujući sličnosti i razlike sa suosjećanjem, dodavši pritom i model svećeničke suosjećajne ljubavi. Po svojoj naravi svećenik je osoba koja je senzibilizirana za patnju drugih ljudi, no ipak na njegovu senzibiliziranost utječe više čimbenika, počevši od obitelji iz koje dolazi, zatim životnih okolnosti koje su ga oblikovale, školovanje, a zatim i boravak u bogosloviji, kao i sam studij teologije. Iskustvo patnje, kroz koje svaka osoba prolazi, može dodatno osposobiti za suosjećanje, no to nije pravilo. U radu se jasno uočava koliko dobrobit može donijeti suosjećanje kako pojedincu tako i zajednici kojoj je svećenik posvećen. Dugoročna izloženost pak teškim životnim situacijama, kao i neprestana predanost u suosjećajnoj ljubavi drugima može dovesti i do psihičkih poteškoća svećenika, među kojima smo se zaustavili na modelu otpornosti u zamoru suosjećanjem, navodeći čimbenike koji pomažu kako bi osoba ostala postala i ostala otporna u svom djelovanju. Iz svega se jasno ocrta važnost suosjećanja te trajnog ulaganja u formaciju svećenička kao i svećeničkih kandidata, osposobljavajući ih da postanu svećenici koji znaju suosjećajno ljubiti i biti suosjećajni sluge voditelji.

Abstract

IMPORTANCE OF COMPASSION AND COMPASSIONATE LOVE IN THE ACTIVITY OF PRIESTS IN TIMES OF CRISIS

Josip BOŠNJAKOVIĆ

Catholic Faculty of Theology in Đakovo
University Josip Juraj Strossmayer in Osijek
Petra Preradovića 17, p. p. 54, HR – 31 400 Đakovo
Catholic University of Croatia
Ilica 242, HR – 10 000 Zagreb
jobosnjakovic@gmail.com

The article outlines the definitions and meaning of compassion and compassionate love, highlighting the characteristics of both, and connecting them to the life of a priest. Compassion is primarily focused on understanding the situation of the person who is suffering and the willingness to alleviate the suffering, while compassionate love also includes providing support to the person in order to increase the quality of their own life, in order to realize their potential. The models of compassionate love and priestly compassionate love are presented schematically. With reference to compassion, the article describes the role of priests as servant leaders, aided in leading communities by the virtue of compassion, which arises from the ability to listen to others, in particular those who are experiencing some form of suffering in their lives. Based on the reflection of Pope Francis and the analysis of his compassionate leadership, the priorities and ways of priestly activity in times of crisis are listed. Permanent focus on others, especially when they are suffering, can also lead to compassion fatigue, and the last chapter of the article explains the model of resilience in compassion fatigue, concluding the work with ideas on the prevention of compassion fatigue and some practical guidelines for training priests to act compassionately.

Key words: compassion, compassionate love, resilience, compassion fatigue, servant leader.